

Крисенко Д. С.

ІРАК У СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США (2003-2006): ВІД ГУМАНІТАРНОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ ДО СПРОБ МИРНОЇ РОЗБУДОВИ ДЕРЖАВИ

У статті міститься огляд дій уряду США в Іраку в період 2003-2006 років. Основна увага приділяється діяльності органів окупаційної адміністрації. Автор робить спробу охарактеризувати причини невдач перехідних органів управління Іраку в галузі внутрішньої безпеки.

Початок ХХІ ст. характеризувався посиленням зовнішньополітичної активності США в країнах арабо-мусульманського ареалу. Зокрема про це свідчать такі факти, як антитерористична операція в Афганістані 2001 р., намагання відіграти роль арбітра в ізраїльсько-палестинському врегулюванні, тиск на Іран з приводу розробки ним ядерної програми та ін. Проте найбільший світовий резонанс мала політика США щодо Іраку. Окупувавши цю країну впродовж двох тижнів у березні-квітні 2003 р., уряд США створив небезпечний прецедент військового втручання у внутрішні справи суверенної держави. Для пояснення причин цієї агресії треба враховувати ситуацію, що склалася навколо Іраку після 1991 р. Цього року внаслідок вторгнення до Кувейту та міжнародної операції з його визволення Ірак опинився в ізоляції від зовнішнього світу - на країну було накладено систему санкцій із метою попередження подальших спроб агресії з його боку проти сусідніх країн (зважаючи на стан іракських збройних сил після війни з міжнародною коаліцією, можна констатувати принципову неможливість таких спроб) [1]. До 1996 р. ті резолюції РБ ООН, що становили правову базу для введення санкцій проти Іраку, були виконані ним у повному обсязі. Проте уряди великих держав, насамперед - США, не були зацікавлені в повноцінній участі цієї країни в системі міжнародних економічних зв'язків.

Незважаючи на те, що впродовж 1990-х років численним спецкомісіям так і не вдалося знайти сліди зброї масового ураження, президент Джордж Буш 20 лютого 2003 р. висунув ультиматум до уряду Саддама Хусейна, в якому останньому пропонувалося роззброїтись добровільно чи бути роззброєним насильно. Міжнародна спільнота фактично не протестувала, коли 20 березня 2003 р. американо-британські війська без мандату Ради Безпеки ООН вторгаються до

Іраку. Послаблена санкціями, іракська армія фактично не чинила опору (більшість експертів висловлюють думку, що іракські офіцери були підкуплені урядом США) [2]. Окупація Іраку відбулась надзвичайно швидко - вже 9 квітня американські війська ввійшли до Багдада. Відразу після цього Дж. Буш декларував курс на побудовання в цій країні демократичного суспільства та швидке відновлення її економіки. Протягом трьох років, які минули з того моменту, ці завдання так і не були виконані. Разом із диктатурою Саддама Хусейна іракці втратили і власний суверенітет. Було зруйновано більшу частину підприємств промисловості та інфраструктуру країни, ліквідовано адміністративну систему управління. Головними проблемами, з якими зіткнулась окупаційна адміністрація, були неможливість створення авторитетної серед місцевого населення вертикалі влади та нездатність підтримувати внутрішню безпеку. Розпочинаючи війну проти Іраку, американський генералітет розраховував залишити там свої війська протягом незначного періоду. Проте вже наприкінці квітня почали надходити повідомлення про фактичне зіткнення коаліційних військ із партизанськими формуваннями. «Ворога розсіяно, але не зломлено», - заявив президент США. На той момент спротив не мав масового характеру, найвірогіднішими його організаторами називали залишки сил, відданих попередньому режиму. Невдовзі напади почали набувати дедалі організованішого характеру. Вже 18 червня 2003 р. заступник міністра оборони Пол Вулфовіц виступив із зізнанням, що в Іраку точиться партизанська війна [3]. Тоді вперше світове співтовариство засумнівалося щодо правильності співвідношення політики США в окупованому Іраку з наявними там етнічними та побутовими реаліями.

Функції тимчасового уряду країни були передані Управлінню реконструкції та гуманітарної допомоги Іраку (ОРПНА), яке очолив відставний

генерал Джей Гарнер. Окупувавши Ірак, американці фактично відкрили «скриньку Пандори» - атаки на їхні конвої та патрулі набули лавиноподібного характеру, почала погіршуватися ситуація в гуманітарній сфері. Не вистачало продуктів харчування та медикаментів, розпочалась енергетична криза (попри те, що Ірак є другою країною у світі за покладами нафти). У Басрі виникла загроза епідемії холери [4]. Ці події призвели до того, що уряд США переглянув початкові плани безпосереднього контролю над Іраком, Дж. Гарнера відправили у відставку, його замінив дипломат Пол Бремер, а Управління реконструкції та гуманітарної допомоги реорганізували на Тимчасову коаліційну адміністрацію. Крім кадрових перестановок, в органах окупаційного управління був також розроблений план підключення інших держав до врегулювання ситуації в Іраку. 30 квітня 2003 р. відбулася нарада 16 країн (у складі представників США, Великобританії, Болгарії, Румунії, Філіппін, Катару, Австралії, Південної Кореї, Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини, Словенії, Литви, Латвії та Естонії), на якій обговорювався план післявоєнної перебудови Іраку. Уряди цих країн погодилися відправити туди свої війська. Найчисленніший контингент (9 тис. чоловік) надіслала Республіка Польща. Її міністр оборони Єжі Шмайдзінський в інтерв'ю варшавському радіо заявив, що польський сектор відповідальності в окупованому Іраку простягатиметься від Багдада до Басри й знаходитиметься між американським та британським секторами [5]. Відповідно, до американського сектору відповідальності відійшов багатий на поклади нафти іракський Курдистан, у якому ставлення до окупаційних військ було найлояльнішим; населений шиїтами південний Ірак був менш спокійний, проте там теж є великі нафтові родовища, тому він відійшов до британського сектору відповідальності. Центральний Ірак («сунітський трикутник») був на той час найбільшим джерелом напруження. Саме тому там і розмістили польський гарнізон. Проте надзвичайно швидко виявилась повна неспроможність поляків ефективно протистояти екстремістам. У такій ситуації уряд США звернувся вже до всього світу. За участь в іракській кампанії гарантувалися підряди на відновлення підприємств та концесії на розробку нафтових родовищ (приклад України, яка також взяла участь в окупації Іраку, свідчить про те, що ці обіцянки були порожніми).

Із метою легалізації своєї військової присутності 13 липня американо-британська адміністрація сформувала Тимчасову урядову раду Іраку із законодавчими та виконавчими функціями. До

її складу ввійшли політичні діячі, які представляли найчисленніші релігійні общини та етнічні меншини країни: 13 мусульман-шиїтів, 5 сунітів, християн та туркмен. Фактично члени цього органу не змогли дійти спільної думки із жодного питання внутрішньої політики. Зрештою, через рік - 1 червня 2004 р. - Рада призначила президентом Іраку шейха Газі Аджіля ал-Явара та заявила про саморозпуск [6]. Місце Тимчасової ради посів призначений американською цивільною адміністрацією тимчасовий уряд на чолі з Аїядом Аллаві. Новий кабінет, до якого ввійшли 33 особи, мав діяти до проведення загальних виборів у січні 2005 р. Цікавим є те, що вперше в історії Близького Сходу на міністерські посади були призначені відразу 5 жінок [7]. День початку роботи нового уряду - 30 червня 2004 р. - в Іраку оголосили святом «вродження суверенітету». Але в іракського суспільства ця подія не викликала особливих ілюзій - найрадикальніші його елементи розгорнули масовий спротив проти тих, хто обіцяв їм свободу та демократію замість диктатури та безправ'я. Тільки тоді американська адміністрація нарешті зрозуміла, що має справу з найскладнішим у політичному та світоглядному сенсі явищем - ісламським екстремізмом [8, 9]. Особливістю конфлікту в Іраку було те, що фактично він ніс у собі риси громадянської війни. Різноманітні екстремістські угруповання, які презентують інтереси кількох етноконфесійних груп, наявних в Іраку, вели (і продовжують вести нині) активну боротьбу не тільки проти окупаційних військ, а й між собою. Падіння диктатури повернуло до життя багатовіковий конфлікт між шиїтською та сунітською громадами іракських мусульман, і коаліційні сили опинились не лише під ударами руху опору, а й в епіцентрі міжконфесійного протистояння. Серед основних озброєних формувань можна виокремити такі:

- формування з колишніх співробітників силових структур режиму С. Хусейна: «Загальне озброєне угруповання Збройних сил Іраку», «Рух за визволення Іраку», «Народний рух опору за визволення Іраку»;

- формування з колишніх функціонерів БААС (партії, керівної за режиму Саддама Хусейна): «Повернення», що активно діє в столиці та великих містах; «Голова змії»;

- загони ісламістів та сепаратистів: «Револьюція Іраку - бригади ал-Анбару», «Прихильники Ісламу»;

- угруповання сунітів: «Бригади ал-Фарух», «Чорний прапор», що спеціалізується на диверсіях у нафтовій промисловості;

- нарешті, іракські філіали ал-Каїди: «Салафісти Іраку», «Бойовики Переможної секти» та її озброєне крило «Бригада мучеників ал-Хаттабі» [10].

У цілому серед учасників антиамерикансько-го опору відомі назви близько 20 озброєних формувань. До початку вересня 2006 р. офіційно підтверджені Пентагоном безповоротні втрати США становили 2717 вояків; 19800 отримали поранення. Середня щомісячна кількість поранених американського контингенту сягала 476 осіб - перевищує цей показник для радянських військ в Афганістані. Наслідком напруженої обстановки в Іраку стало значне погіршення морально-психологічного стану вояків коаліції - лише в 2003 р. зафіксовано 23 випадки суїциду серед американських військовослужбовців, 10-15 фактів смертей розглядаються як підозра на самогубстві. Близько 400 вояків демобілізували через психічні розлади. Уперше з часів В'єтнамської війни зафіксовано випадки відмови вояків виконувати накази офіцерів, за 2004-2005 рр. зафіксовано 5 тис. випадків дезертирства та звернень до урядів іноземних держав із проханням надати статус біженців. За оцінками спеціалістів, фінансові витрати з бюджету США на утримання контингенту в Іраку від початку операції й до кінця 2006 р. сягнули понад \$ 700 млрд. Уряд США поступово втрачав підтримку інших країн - у 2005 р. коаліція скоротилася з 38 до 27 держав-учасниць.

Великі надії на стабілізацію та демократизацію ситуації в Іраку керівництво США поклало на проведення виборів до нового уряду Іраку. За результатами цього плебісциту, який відбувся 30 січня 2005 р., були сформовані перехідна Національна асамблея, парламент Курдської автономії та 18 провінційних рад. Найбільшу явку зафіксували в курдських та шіїтських провінціях, найменшу - в сунітських (в мухафазах Анбар та Айнав на голосування не з'явилась жодна особа). У виборчій кампанії взяли участь 84 партії, які представляли основні етнорелігійні групи - курдів, шіїтів та сунітів. Згідно з офіційними даними, 275 місць у перехідній Національній асамблеї розподілилися так: шіїтський «Об'єднаний Іракський альянс» - 140 місць; «Альянс Курдистану» - 75 місць; «Іракський реєстр» на чолі з А. Аллаві - 40 місць; блок «Іракці» - 5 місць; решта 15 місць - між іншими дрібними партіями. Результати загальних виборів були за-

тверджені 17 лютого 2005 р., але тільки 7 квітня в Багдаді відбулась інавгурація нового президента Іраку - ним став курд Джалал Талабані. Під час святкової промови він заявляв: «Ми перебудуємо іракський уряд на принципах демократії, прав людини та ісламської ідентифікації іракського суспільства. Конституція проголосить об'єднання народів Іраку без будь-яких елементів дискримінації». З юридичної точки зору, коаліційні війська з того моменту перебувають в Іраку на законних підставах - для американського командування не було проблемою переконати «народнообраний уряд Іраку» звернутись до керівництва США за допомогою у вигляді військ. Крім того, ще в 2003 р. за пропозицією Вашингтона, Рада Безпеки ООН прийняла дві резолюції (№ 1483 та № 1511), які легітимізували американську військову присутність у країні [11].

Внутрішня обстановка в Іраку наприкінці 2006 р. залишається вкрай напруженою. Найбільшу проблему становить терористична діяльність екстремістських організацій. До 2006 р., за американськими даними, загинуло понад 26,5 тис. чоловік (із них понад 30% під час активної фази бойових дій) та 45 тис. поранено. Інші цифри наводять британські експерти - до вересня 2004 р. загинуло 98 тис. та поранено 100-120 тис. іракців [12]. Для порівняння - протягом періоду правління Саддама Хусейна 1979 - 2003 рр. зникло безвісти 80-160 тис. осіб [13].

Отже, впродовж 2003-2006 рр., після проведення операції «Свобода Іраку», в системі міжнародних відносин утворилась проблема під назвою «іракське питання». Складовими цієї проблеми є забезпечення миру та стабільності в Іраку, відродження його економіки й повноцінне входження до світової спільноти. Політика США щодо цієї країни зводилась до її окупації з метою використання її мінеральних ресурсів та спроб легітимізації своєї військової присутності. США, кидаючи свою політичну та військову вагу на захист власних інтересів на Близькому Сході, перетворили «іракську проблему» на ірраціональну як для них самих, так і для інших держав:

- по-перше, розвиток кризи навколо Іраку в контексті світового лідерства США сприяв загостренню міжнародної напруги;
- по-друге, військова присутність США в Іраку лише ускладнює та затягує врегулювання конфліктної ситуації, посилює бідність та відсталість Іраку.

1. Маначинський А., Чумак В. Операція «Буря в пустелі»: підсумки та наслідки // Інформ.-аналіт. огляд. - К.: НІСД, 1992.- Вип. 2.- С. 51.

2. Маначинский А. Я. Ирак: тайные пружины войны. - К.: РУМБ, 2005.-С. 177.

3. Ситуация в Ираке.- <http://www.newsru.com/18jun2003/index.html>

4. *Мамед-заде П.* К гуманитарной и экологической ситуации в Ираке. - http://www.iimes.ru/frame_stat.html
5. *Демиденко С.* Операция в Ираке: триумф или фиаско? // Вестник аналитики - 2004.- № 1.- С. 119.
6. *Львов П. П.* Хронология иракского кризиса.- http://www.iimes.ru/frame_stat.html
7. *Маначинский А. Я.* Ирак: тайные пружины войны.- К.: РУМБ, 2005,- С. 220.
8. *Рамоне И.* Что такое терроризм и с чем его едят?- <http://www.inosmi.ra/translation.199871.html>
9. *Крисенко Д. С.* Исламський фундаменталізм у ХХ столітті: еволюція стратегії // Науковий пошук молодих дослідників.- 2006.- № 6.- С 68.
10. *Юрченко В. П.* О вооруженном сопротивлении в Ираке.- http://www.iimes.ru/frame_stat.html
11. *UN Chronicle.*- 2003.- Vol. 40.- № 2.- P. 23.
12. *Уилсон П.* Цена войны.-http://www.news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3850000/3850958.stm
13. *Amatsia Baram.* Broken Promises // The Wilson Quarterly.- Spring 2003.- P. 47-48.

D. Krysenko

**IRAQ IN THE SYSTEM OF THE US FOREIGN POLICY (2003-2006):
FROM THE HUMANITARIAN INTERVENTION TO ATTEMPTS
AT PEACEFUL STATE BUILDING**

The article discusses the US policy in Iraq during 2003-2006. The major attention is given to the activities of the occupation administration.